

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

NATALIA ANTUNOVIĆ

**TAJNA MASMALIĆA: PRIMJER NJEGOVANJA USMENE ZAVIČAJNE BAŠTINE
U RADU S DJECOM**

Završni rad

Pula, listopad, 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

NATALIA ANTUNOVIĆ

**TAJNA MASMALIĆA: PRIMJER NJEGOVANJA USMENE ZAVIČAJNE BAŠTINE
U RADU S DJECOM**

Završni rad

JMBAG: 0303049418, redoviti student

Studijski smjer: Prediplomski stručni studij predškolskog odgoja

Predmet: Usmena zavičajna baština

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Teorija i povijest književnosti

Mentor: doc. dr. sc. Vjekoslava Jurdana

Pula, listopad, 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sažetak

Bogatu kulturu i tradiciju otoka Cresa, kao i legendu o Masmaliću važno je sačuvati i prenositi naraštajima koji dolaze. „Djeca su naša budućnost. Što ih naučimo, na što ih uputimo kao prave vrijednosti, to će ponijeti u svijet u svoje budućnosti.“ (Jurdana, 2015:33). U radu se mogu pronaći definicije o tome što je kultura, zavičaj, kulturna baština, usmena književnost i informacije o njihovoj važnosti za razvoj djeteta. Poblje je opisan otok Cres i Tramuntana, kao najsjeverniji dio otoka i prepoznatljiva stočarska tradicija toga kraja. Prikazana je i legenda o Masmaliću – vragolastom šumskom patuljku koji živi u šumi Tramuntane. Legenda i razne priče kazivača s otoka o Masmaliću potakle su Udrugu RUTA da u suradnji s vrtićem i školom u Cresu pokrene projekt naziva „Tajna Masmalića“, i tako osvijesti i potakne djecu i mlade na čuvanje prirode i očuvanje tradicije svoga kraja. U radu su prikazane razne aktivnosti provedene u sklopu projekta, s naglaskom na aktivnosti skupine „Voćko“ iz dječjeg vrtića „Girice“ u Cresu, a u svim aktivnostima zastupljena je vuna i njena obrada tehnikom filcanja. Projekt je iznjedrio i dvije zavičajne slikovnice koje su prikazane u ovom radu, s primjerima aktivnosti koje se mogu koristiti u radu s djecom predškolske dobi.

Ključne riječi: kulturna baština, otok Cres, legenda, Masmalić, rad s djecom

Summary

It is of great importance to keep and pass into new generations, the rich culture and tradition of the island of Cres, as well as the legend of Masmalić. "Children are our future. What we teach them, the values we set for them as the right ones to live by, these are what they will take into the world of their future." (Jurdana, 2015:33). In this paper you can find definitions about what culture is, homeland, cultural heritage, folk literature, as well as the information about their importance for a child's upbringing. A closer look has been taken into the description of the island of Cres and Tramuntana, as the farthest northern part of the island and the well-known cattle tradition of that part. The legend of Masmalić – a mischievous forest dwarf, which lives in the forest of Tramuntana, has also been described. The legend and various island's stories about the Masmalić have encouraged the RUTA association, in collaboration with the kindergarten and the school of Cres, to take up a project called "The secret of Masmalić" and thus encourage children and young people and increase their awareness to take care of nature and the tradition of the people from their island. Various activities concerning the project have been described, with the stress on the activities done by the kindergarten group "Voćko" from the "Girice" kindergarten in Cres. The project has resulted in two story books on homeland which have also been discussed in this paper, with examples which can be used in working with pre-school children.

Key words: cultural heritage, island Cres, legend, Masmalić, working with children

SADRŽAJ

1. UVOD	7
2. KULTURA I KULTURNA BAŠTINA.....	8
2.1. Materijalna kulturna baština	9
2.2. Nematerijalna kulturna baština	10
3. ZAVIČAJ, ZAVIČAJNOST I DIJETE.....	12
3.1. Zavičaj	12
3.2. Zavičajnost i dijete	12
4. USMENA KNJIŽEVNOST	13
4.1. Legenda.....	14
4.2. Predškolsko dijete u susretu s legendom	15
5. OTOK CRES	17
5.1. Stočarska tradicija (ovčarstvo)	18
5.2. Gromače.....	20
5.3. Tramuntana	20
6. LEGENDA O MASMALIĆU.....	22
6.1. Tko je Masmalić?	22
6.2. Kazivači s otoka o Masmaliću	25
7. UDRUGA RUTA	26
7.1. Vuna i obrada vune	27
8. PROJEKT “TAJNA MASMALIĆA”	29
8.1. Skupina “Voćko” u projektu “Tajna Masmalića”	30
9. SLIKOVNICA “TAJNA MASMALIĆA” I “MAJSTOR MACMALIĆ”	33
9.1. Slikovnica – prva djetetova knjiga	35
9.2. Zavičajna slikovnica	36
9.3. Primjeri aktivnosti sa slikovnicama	36
10. METODIČKI POSTUPCI U ZAVIČAJNOM ODGOJU U RADU S DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI.....	37
10.1. Legenda i scenski izraz u radu s djecom	38
11. ZAKLJUČAK	40
12. LITERATURA	42

1. UVOD

Završni rad „Tajna Masmalića“ kao primjer njegovanja usmene zavičajne baštine s djetetom predškolske dobi odabran je zbog moguće kvalitetne primjene u radu s djecom, kroz razne oblike i metode rada, obuhvaćajući sva područja dječjeg razvoja. Kako navodi Barac, A. (Jurdana, 2015:11): *„Književna baština, što smo je primili od svojih pređa, velika je i po kvantitetu i po vrijednosti. Ali naš najvažniji zadatak nije, da se njome dičimo, već da je prije svega upoznamo.“* Sukladno tome, cilj je djecu upoznati s baštinom svoga kraja (kulturnom i usmeno književnom), u ovom slučaju otoka Cresa, i uputiti ih ka pravim vrijednostima kako bi to što su naučili i stekli mogli ponosno ponijeti u svijet budućnosti. Sve više malih društvenih zajednica nestaje pod utjecajem društvenih mreža i globalnih utjecaja te gube vezu sa svojim zavičajnim povijesnim korijenima. Zbog toga je od izuzetne važnosti djecu od najranije dobi upoznati s tradicijom svoga kraja.

U prvom dijelu završnog rada definira se pojam kulturne baštine (materijalne i nematerijalne), zavičaj i načelo zavičajnosti te usmena književnost i legenda, kao njezina vrsta. U drugom dijelu rada opisuje se otok Cres, Tramuntana – najsjeverniji dio otoka te ovčarstvo kao stoljetna otočka tradicija i jedan od najstarijih načina privređivanja za život. Nadalje, u radu je prikazana legenda o Macmaliću – creskom patuljku s crvenom kapicom, koja je bila poticaj za pokretanje projekta pod nazivom „Tajna Masmalića“ u kojem je sudjelovao i dječji vrtić „Girice“ iz Cresa. Projekt je pokrenula udruga RUTA u suradnji s ljudima koji vole i poštuju svoj zavičaj i tradiciju. Projekt sadržava niz kvalitetno pripremljenih aktivnosti koje su prethodile nastanku dviju slikovnica – „Tajna Masmalića“ i „Majstor Macmalić“. Masmalić kroz ove slikovnice čitatelju - DJETETU poručuje da čuva prirodu i da bude pravi i iskreni prijatelj jer je biti dobar uvijek isplativo. Glavno sredstvo svih aktivnosti bila je vuna i tehnika filcanja kao poseban način njene obrade, čime je djelomično riješen dugogodišnji problem odlaganja vune u prirodi. U završnom dijelu rada navedene su i opisane moguće aktivnosti sa spomenutim zavičajnim slikovnicama kao i metodički postupci korišteni u radu s djecom predškolske dobi odnosno proces dramatizacije legende.

2. KULTURA I KULTURNA BAŠTINA

„Kulturom se može nazvati sve ono što je na poseban način odnjegovano, što je proizveo čovjek dok je svojom kreativnom moći mijenjao prirodu. Čovjek je na taj način pokazao svoju stvaralačku moć iz razloga da bi uljepšao svoj život i poboljšao životne uvjete općenito.“ (Botica, 2013:9)

Pojam kulturne baštine je širok i stoga ga je teško precizno definirati, kao i pojmovi „kultura“ i „baština“, koji ga sačinjavaju. U svom znanstvenom radu Šošić (2014.) navodi stajališta različitih autora o pojmu kulturne baštine. Prema Marasoviću, pojam kultura „obuhvaća ukupnost tvorbi ili pojava u materijalnom i duhovnom životu svakoga naroda i čovječanstva u cjelini“, dok pojam baštine opisuje kao „nasljeđe koje preci ostavljaju potomcima“. (Šošić prema Marasović, 2001:9) Drugim riječima, pojam kulturne baštine obuhvaća dostignuća (ono što su preci ostavili) u graditeljstvu, likovnoj umjetnosti, jeziku i književnosti, uključujući i narodnu umjetnost u svim njenim područjima. Za razliku od Marasovića, Nafziger pojam kulturne baštine opisuje i objašnjava kroz dva aspekta – uži i širi. U općenitijem, širem značenju pojam kulturne baštine odnosi se na „mnoštvo manifestacija kulture koje je ljudski rod naslijedio od svojih predaka“, a u užem smislu obuhvaća „materijalne objekte i nematerijalne ideje povezane s tim objektima“. (Šošić prema Nafziger, 2008:145) Iz ovih pokušaja preciznog definiranja pojma kulturne baštine može se zaključiti da postoji mnoštvo različitih stajališta te da ne postoji jedna, općeprihvaćena i univerzalna definicija. Štoviše, pojam kulturne baštine sadrži definicija koliko i propisa i normativnih aktova, a svaka je ta definicija prilagođena svrsi dotičnog zakona (međunarodnog ugovora). Svaki pokušaj preciznog definiranja kulturne baštine imao bi negativan učinak obzirom na to da su manifestacije ljudske kulture podložne promjenama i dinamičnim društvenim procesima.

Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine iz 1972. godine jedna je od najšire prihvaćenih konvencija, koja osim Hrvatske, uključuje 191 državu. Pojam kulturne baštine prema UNESCO-voj Konvenciji o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine opisuje se kao ukupnost dobara koje je sadašnji ljudski naraštaj naslijedio od svojih predaka. Isti taj pojam naglašava i stavlja kao obvezu očuvanje i zaštitu tih dobara (materijalnih i nematerijalnih), ne samo za dobrobit sadašnjih naraštaja nego i za generacije koje dolaze. Iz toga možemo zaključiti da se vrijednost kulturne baštine uvijek ostvaruje u odnosu na ljude, odnosno da je važna za cjelokupno čovječanstvo.

Pojam kulturne baštine, kako je prije spomenuto, obuhvaća materijalne oblike kulturnog nasljeđa i nematerijalna dostignuća ljudske kulture. Iz toga je vidljivo da je izuzev zaštite različitih spomenika kulture (materijalno), nužno očuvati i zaštititi određene običaje, tradicije i rituale (nematerijalno). (Šošić, 2014:833, 846, 859.)

2.1. Materijalna kulturna baština

Materijalna kulturna baština dijeli se na pokretna i nepokretna kulturna dobra. U pokretna kulturna dobra ubrajaju se svi predmeti koji su na bilo koji način povezani s ljudskom kulturom. To mogu biti:

- razne umjetnine (slike i kipovi)
- predmeti primijenjene umjetnosti i obrta (npr. nakit, posuđe i liturgijski predmeti)
- stari novac, knjige i drugo (Šošić, 2014:841-842.)

„Nepokretnu kulturnu baštinu s utvrđenim svojstvom kulturnog dobra čine pojedinačne građevine i/ili kompleksi građevina, kulturno-povijesne cjeline te krajolici. Mjere zaštite pojedinačno zaštićene građevine bitno se razlikuju od zaštite kulturno-povijesne cjeline odnosno krajolika i definiraju rješenjem o zaštiti kulturnog dobra. “Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=27>. Pristupljeno: 25. kolovoza 2018.)

U nepokretna kulturna dobra ubrajaju se:

- grad, selo, naselje (ili njegov određeni dio)
- građevina ili njezini dijelovi (građevina s okolišem)
- elementi povijesne opreme naselja
- područje, mjesto, spomenik i obilježje u svezi s povijesnim događajima i osobama
- arheološko nalazište i arheološka zona (podvodna nalazišta i zone)
- područje i mjesto s etnološkim i toponimskim sadržajima
- krajolik ili njegov dio koji sadrži povijesno karakteristične strukture, koje svjedoče o čovjekovoj nazočnosti u prostoru
- vrtovi, perivoji i parkovi
- tehnički objekti s uređajima i drugi slični objekti. (Ministarstvo kulture Republike

Hrvatske, <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=27>. Pristupljeno: 25. kolovoza 2018.)

2.2. Nematerijalna kulturna baština

Na 32. Općoj skupštini UNESCO-a u listopadu 2003. godine prihvaćena je Konvencija za zaštitu nematerijalne kulturne baštine. U stavku 2. članka 2. navedeno je pet područja u kojima se manifestira nematerijalna baština. U ta područja ulaze: usmena predaja i izričaji (jezik – sredstvo komunikacije), izvedbene umjetnosti, obredi i svečanosti, običaji, tradicijski obrti i vještine i znanja vezani uz svemir i prirodu. (Šošić, 2014:851-852.) Prema Konvenciji, definicija nematerijalne kulturne baštine obuhvaća: izraze, znanja, vještine, različite instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim a „koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima pojedinci, prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine.“ (Vitez, 2013:192)

Iz ove definicije možemo zaključiti da pojam nematerijalna kulturna baština uključuje predmete i okoliš koji su na neki način povezani s nematerijalnim dobrima. Stoga možemo reći da materijalna baština postaje dijelom nematerijalne kulturne baštine.

Konvencijom su utemeljene dvije liste baštine: reprezentativna lista nematerijalne kulturne baštine čovječanstva i lista nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita.

Republika Hrvatska ratificirala je konvenciju 2005. godine Zakonom o prihvaćanju Konvencije, a od 160 nematerijalnih kulturnih dobara, Hrvatska ima trinaest dobara upisanih na UNESCO-vu Reprezentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva i jedno nematerijalno dobro na UNESCO-ovu Listu ugrožene nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita. „Po broju kulturnih dobara na UNESCO-ovim popisima Hrvatska je među prvima u Europi, a u svijetu više upisanih dobara imaju samo Kina (37), Japan (21) i Republika Koreja (15), što je gotovo nevjerojatno uzmu li se u obzir veličina i broj stanovnika tih država.“ (Vitez, 2013:193) „Sukladno članku 9. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara nematerijalno kulturno dobro mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način, a osobito: jezik, dijalekti, govori i toponimika, te usmena književnost svih vrsta.“

(Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3639>. Pristupljeno 25. kolovoza 2018.)

Na UNESCO-voj Reprezentativnoj listi nematerijalne kulturne baštine čovječanstva smješteni su:

- dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja (kompleksan stil folklorne glazbe)
- kraljice ili ljelje (godišnji proljetni ophod u Gorjanima)
- procesija za križen na otoku Hvaru (za vrijeme Velikog tjedna)
- sinjska alka (viteški turnir u Sinju)
- bećarac (vokalno-instrumentalni napjev s područja istočne Hrvatske)
- klapsko pjevanje (tradicijsko višeglasno pjevanje bez pratnje instrumenata)
- čipkarstvo u Hrvatskoj (tri glavna centra: Lepoglava, Pag i Hvar)
- festa sv.Vlaha, zaštitnika Dubrovnika
- godišnji pokladni ophod – zvončari (s područja Kastavštine)
- umijeće izrade tradicionalnih drvenih igračaka na području Hrvatskog zagorja
- medičarski obrt na području Sjeverne Hrvatske (izrada licitara, medice i svijeća)
- nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore (ples bez glazbene pratnje)
- mediteranska prehrana na Hrvatskom Jadranu, njegovoj obali, otocima i dijelu zaleđa (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5220>. Pristupljeno 25. kolovoza 2018.)

3. ZAVIČAJ, ZAVIČAJNOST I DIJETE

3.1. Zavičaj

„Svaki čovjek rođen je na određenu mjestu, u određenoj sredini, pokrajini, prostoru. To je njegov zavičaj.“ (Jurdana, 2015:15) Obzirom na različite životne prilike u današnje se vrijeme obitelji sve češće iseljavaju. Zavičaj stoga nije samo mjesto gdje je pojedinac rođen, nego svako mjesto ili prostor u kojem se pojedinac naviknuo živjeti i čije je običaje usvojio. To može biti i više mjesta tijekom života, pa za takve osobe kažemo da imaju više zavičaja. (Jurdana, 2015.)

3.2. Zavičajnost i dijete

Pojam zavičaj i njegova izvedenica zavičajnost koriste se u svakodnevnome životu i mogu se analizirati sa stajališta različitih disciplina. Sukladno tome postoji lingvističko, psihološko, filozofsko, etnološko, sociološko, pravno i pedagoško gledište. Jurdana (2015:16) navodi da „s lingvističkog gledišta pojam zavičaja i zavičajnosti može se razmatrati i s dijalektološkoga stajališta, naime zavičajnoga govora kao izvornoga govora nekoga kraja koji ima dijalektalna obilježja i razlikuje se od standardnog jezika. Štoviše, pojedini zavičajni govor, koji se može nazivati i zavičajni jezik, svoju potvrdu dobiva u zavičajnim književnostima. Tako su u hrvatskoj nacionalnoj književnosti vrlo razvijene književnosti na kajkavskom, čakavskom i štokavskom zavičajnom jeziku.“

Sva su gledišta o zavičaju važna, ali možemo zaključiti da je od njih najvažnije, upravo opisano, lingvističko gledište. Poznato je da se lingvistička komponenta odnosi na razvoj djetetovih jezičnih sposobnosti, a ona je preduvjet da se dijete pravilno razvija i stječe znanja koje mu jezična umjetnost može pružiti (Jurdana, 2015.) U dječjoj književnosti zavičajne su se teme pojavljivale u svim književnom vrstama. Njihova svrha bila je ista kao i danas – njegovanje zavičajnog jezika, kulture i identiteta kraja književnika koji su ih zapisivali. Ono što možemo reći za zavičajnost u dječjoj književnosti, vrijedi i za književnost općenito. Međutim, za dječju književnost možemo reći da je ipak osjetljivija jer stvara dječje viđenje svijeta potičući ljubav prema zavičaju. Dakako, važna je uloga odraslih koji svoje stavove prema zavičaju i zavičajnoj književnosti prenose mlađim naraštajima. (Vrcić-Mataija, Troha prema

Marušić, 2012.) Prema tome „Voljeti zavičaj uči se od malih nogu. To je važno iz više razloga, jer što više volimo svoje znat ćemo voljeti i tuđe, i samim time stvarati pozitivan odnos prema svakome.“ (Jurdana, 2015:45)

4. USMENA KNJIŽEVNOST

„Književnost je važna sastavnica ljudskoga života. Ona je također jedna od temeljnih spona kulture, i to one u njezinu izvornome značenju, bez obzira na to pojavljuje li se u usmenom ili pisanom obliku.“ (Botica, 2013:9) „Usmena književnost je kao dio tradicijske kulture važan segment hrvatskoga kulturnog identiteta i njegove prepoznatljivosti u Europi i u svijetu.“ (Vitez et al., 2016:127)

Tijekom povijesti, usmena književnost imala je različite nazive. Neki od tih naziva su: narodna ili pučka poezija, narodno stvaralaštvo, folklor, narodna književnost, folklorna književnost, usmena književnost, književni folklor, usmena tradicija, verbalni folklor, tradicijska književnost, tradicijska verbalna umjetnost i razni drugi. U posljednje vrijeme najčešća su tri naziva: narodna, folklorna i najnoviji, odnosno najčešće korišten, usmena književnost. (Botica, 2013.) Termin narodna književnost (i srodni naziv - folklorna) i danas se koristi u kulturno-povijesnom kontekstu, međutim nije najprikladniji za pojam usmenoga stvaralaštva. Naziv usmena književnost u Hrvatskoj uvodi Maja Bošković-Stulli. Taj naziv odnosi se na „književnost koja se priopćuje usmeno u izravnoj komunikaciji te koja se prenosi tradicijski.“ (Vitez et al., 2016:129) Za prenošenje usmenog stvaralaštva važno je pravilno vladati tradicijskim jezikom. Usmeno književno stvaranje predmet je više istraživačkih područja i disciplina: znanosti o književnosti, lingvistike, folkloristike, kulturne antropologije, književne antropologije, povijesti, sociologije, etnologije, psihologije i kulturalnih studija. Sva ta raznolikost naziva kroz povijest i stalno zanimanje za usmenu književnost govore nam o njejoj važnosti u izgradnji kulturnog identiteta svakog pojedinca i identiteta određene zajednice. Hrvatska usmena književnost posebna je zbog razlikovnih obilježja, a razlog tome leži upravo u različitosti tradicije osim ovog međusobnog ispreplitanja. U te tradicije ubrajamo mediteransku, srednjoeuropsku, panonsku i balkansku. Hrvatskom ju čini jezik (sa svojim trima narječjima: čakavskim,

kajkavskim i štokavskim) na kojemu su je pripovjedači slušali, čitali, zapamtili i potom dalje prenosili. (Vitez et al., 2016.)

Ni danas još uvijek ne postoji klasifikacija usmene književnosti koja je jedinstvena, međutim možemo reći da pripada književnim rodovima kao i pisana. Pod time se misli na književne rodove lirike, epike, drame, retorike, podređene književne vrste i rubne usmenoknjiževne oblike. (Botica, 2013:45) Također, svi ti žanrovi nisu jednako zastupljeni u čitavoj Hrvatskoj pa možemo govoriti o većoj ili manjoj prisutnosti određenog žanra u pojedinom dijelu Hrvatske. Kao primjer možemo navesti to da je u jadranskome i dinarskome području češća epska poezija, dok to isto ne vrijedi za panonski dio Hrvatske. Kao što se javlja različita zastupljenost usmenoknjiževnih žanrova ovisno o području, isto tako javljaju se i različita imaginarna bića karakteristična za određeni dio Hrvatske. „(...) coprnice, moguti, nevidinčići i grabancijaši sjeverozapada Hrvatske razlikuju se od vještica, svećica, mora, dobrica, suđenica i vijora u Slavoniji.“ U Istri i Primorju ljudi obično vode ratove sa štrigunima dok „na sjevernom dijelu Jadrana, mitsko dijete u crvenoj kapici ponegdje je vražićak, a ponegdje anđelak.“ U Istri i Sloveniji malik je dobar duh „podzemlja koji čuva blago“, dok se na krajnjem jugu Jadrana opasni duh nastao od nekrštene ili pobačene djece naziva macarol. (Vitez et al., 2016:132,133.)

Zapisivanje i istraživanje narodne tradicije, točnije usmene književnosti u Hrvatskoj, započelo je u prvoj polovici 19. stoljeća kao posljedica nacionalnog buđenja. (Vitez et al., 2016.)

4.1. Legenda

Legenda je usko vezana za predajni žanr, ali se i razlikuje od same predaje po tome što je najčešće obogaćena fantastičnim elementima i sadrži religijske motive. Po tome se očituje i kao samostalna vrsta „jer se fantastično uglavnom ne može provjeriti na nekom stvarnom objektu (...), i prima se s manjim vjerovanjem u ono o čemu govori.“ (Botica, 2013:446) U legendi se osim fantastičnih elemenata i religijskih motiva mogu pronaći i zanimljivi događaji iz života kraljeva, vitezova, svetaca i svih onih koji se ističu nečim čudesnim. Upravo takve osobine likova koje se razlikuju od ostalih likova i „sudbine u kojima je to neobično došlo do izražaja“ čine

fabulu neke legende. Drugim riječima, određena legenda nastaje tijekom pripovijedanja takvih zgoda i opisivanja takvih likova. Nadalje, Botica (2013:446) navodi da je legendu potrebno „postaviti u odnos s predajom“ kako bi ju mogli točnije teorijski opisati pa su se tako legenda i pisana predaja, još u srednjem vijeku često pojavljivali u obliku pisane riječi. Kako tvrdi Botica (2013:448): „Legende su, u tradicijsku kulturu pretežito ušle iz područja religijskoga. Tu su našle obilje čudesnoga i dodavale mu konotacije u skladu s tradicijskim pogledom.“ Iz toga možemo zaključiti kako nije važno opisuje li se u legendi život nekog sveca ili mitskih bića kao na primjer vampira, đavola i raznih vračeva. U novije vrijeme sve su češće i sve popularnije legende u kojima su glavni likovi dobri duhovi gradova, a nazivaju se urbanim. Botica (2013:449) ističe kako „legende znaju biti iznimno zanimljive i zbog svoje stilske specifičnosti. Kad se legendarno iz sakralnog okružja 'spusti' u usmeno kazivanje, zna poprimiti šaljivi ton, postati 'švank-priča' koja onda ima i drukčiju, izrazito zabavljačku funkciju „koja se postiže smiješnim situacijama“.

4.2. Predškolsko dijete u susretu s legendom

Legenda pripada usmenoknjiževnome žanru koji se temelji na pripovijedanju odnosno pričanju, i upravo je zbog toga djetetu bliska.

„Jer, priča kao narativna aktivnost, ali i kao književni žanr, upravo u radu s predškolskim djetetom, ima osobitu i nemjerljivu ulogu. Naime, djeca vole priče, pa su one jedan od najučinkovitijih načina da se dopre do dječje duše, probudi dječja mašta, razvijaju osobine ličnosti, bogati njihov vokabular.“ (Jurdana, Slavujac prema Crnković, 1987:9). Zbog toga je važno da je legenda ili neki drugi usmenoknjiževni žanr koji je odabran za rad s predškolskom djecom kvalitetan, blizak i primjeren djetetu kako bi kod djece što uspješnije razvijali intelektualne, jezične i imaginativne sposobnosti. Možemo reći da djeca doživljavaju bajke i legende u njihovoj cijelosti. Drugim riječima, dijete će se uživjeti u imaginaran svijet legende, ali se ako u njoj ima grubih i okrutnih scena njima neće zamarati i neće ih doživjeti tragično. Neke od prednosti primjene legende u odgojno-obrazovnom radu s djecom su razvijanje dječje mašte, imaginacije kao i njena poučnost. Dijete će oponašati likove i događaje koji su mu se svidjeli i na taj će način naučiti i posvijestiti si nove pojmove. Kao i u

svemu i u ovom kontekstu je potrebno biti umjeren kako ne bi došlo do prekomjernog uživanja u nerealni svijet, čije bi se posljedice odrazile u budućnosti.

„Dakle, djeci je potrebna mašta s ciljem da se razvija njihova kreativnost, ali im je još potrebna realnost. Stoga, zadaća odgojitelja nije samo da pročitaju djetetu legendu, bajku i slične priče nerealne tematike, već da ih u radu s djecom konstruktivno, kreativno i interaktivno interpretiraju. To je osobito i nezaobilazno važno zato što su pojmovi dobra i zla kod djeteta vezani uz njegovu osobnost (ego) – uz njegove želje i ugone. Ono što želi to je dobro, ono što je njemu ugodno, to je željeno i dobro. A, upravo legende i priče postavljaju pojmove dobra i zla u širi kontekst, nastojeći osobnost budućeg odraslog čovjeka formirati kao nesebičnu i čovjekoljubivu, ukazujući da sve što je ugodno i željeno nije uvijek dobro, ispravno i pametno.“ (Jurdana, Slavujac prema Grgić, 2013.) Upravo zato kroz legendu djeca mogu naučiti razliku između dobra i zla, uživajući se u situaciju kako bi ju lakše shvatili. Cilj prepričavanja legendi i sličnih nerealnih priča nije unošenje nereda i kaosa u pojamni svijet djeteta, već da se djeci objasne i prilagode njihovom uzrastu mnoge pojave u prirodi i društvu, dočaraju neobični likovi, mjesta i događaji te da se vježba pamćenje. (Jurdana, Slavujac 2016:8-10.)

5. OTOK CRES

U sredini Kvarnerskog zaljeva, izduženog oblika i gotovo nepristupačne obale, smješten je otok Cres, najveći otok na Jadranu (površina 405,78 km²). Taj otok brdovitog reljefa zapravo je dio kopna, nastavak Učke, a njegova ukupna dužina iznosi 65,5 km. „Creski otočni prostor uključuje, osim otoka Cresa, i niz otočića i grebena uz njegove obale.“ (Stražičić, 1981:11)

Smatra se da je otok već u neolitičko doba bio naseljen. Zanimljivo je to da je smješten u sredini sjeverne hemisfere Zemlje (pored mjesta Vodice obilježena je 45. paralela). Drugim riječima to znači da je od mjesta Vodice jednaka udaljenost do ekvatora kao i do Sjevernog pola. (Sušić, 2006:5) Sjeverni dio otoka je najviši i najuži, dok je istočna obala niža i strma. Južni dio otoka, koji je ujedno i najniži, ima samo nekoliko manjih uzvišenja. Otok Cres specifičan je i po Vranskom jezeru koje je smješteno u središnjem dijelu otoka, a njegova površina iznosi 5,5km². „Klimatske značajke otoka Cresa uvjetovane su u prvom redu njegovim položajem u kvarnerskom prostoru, te pružanjem i reljefom.“ (Stražičić, 1981:41) Stoga možemo reći da su klimatski uvjeti specifični i da se razlikuju za pojedino područje, odnosno dio otoka (kontinentalni i mediteranski utjecaj). Zimi je stoga na sjevernom dijelu otoka snijeg česta pojava, dok je na jugu to prava rijetkost. „Vjetar je stalno prisutan klimatski element na otoku, što se i odražava u načinu života.“ (Stražičić, 1981:25-54.) „Zbog zemljopisnog smještaja, na Cresu nailazimo na dvije vegetacijske zone: submediteransku (listopadna) i eumediteransku (vazdazelena) zonu.“ (Sušić, 2006:5) Najbogatiji, po ukupnom broju biljnih vrsta koje su poznate, su otoci Cres, Lošinj i Krk. Svaki od njih ima oko 1300 različitih vrsta, dok Cres i Lošinj sami zajedno imaju 1500 različitih biljnih vrsta, što je skoro dvostruko više od ostalih otoka u Jadranu. Zanimljivo je to da u Velikoj Britaniji približno 1200 biljnih vrsta što nam pokazuje kako su naši otoci, s naglaskom na otok Cres, područja izuzetne bioraznolikosti. „Na Cresu raste i veći broj biljnih vrsta, endema ili relikata koje predstavljaju veliku rijetkost.“ (Sušić, 2006:4) Za razliku od flore, fauna otoka Cresa još nije dovoljno istraжена. Međutim, svakim dolaskom znanstvenika povećava se broj zapisanih vrsta životinja koje žive u ovom području. (Sušić, 2006.)

5.1. Stočarska tradicija (ovčarstvo)

Klimatske značajke koje su navedene u prethodnom poglavlju, oblikovale su način života na otoku Cresu, a posebno su utjecale na ovčarstvo. „Relativno blaga klima i blago brdovit krški teren odredili su oblik pregonskog ovčarstva – ispašu ovaca bez stalnog nadzora na otvorenom tijekom cijele godine.“ (Jurkota Rebrović, 2009:16) Upravo je ovčarstvo bilo jedno od osnovnih oblika privređivanja većine stanovnika Cresa jer je imalo najpovoljnije uvjete za razvoj u odnosu na druge oblike poljoprivrede i stočarstva. Iz Creskog statuta sastavljenog 1332. godine, kroz veliki broj odredbi saznajemo kako je ovčarstvo bila važna grana privređivanja. Tako je creska pramenka soj ovce koji se uzgaja samo na otocima Cresa i Lošinja. „Jako je živahna, sitna, otporna i prilično skladno građena ovca, prilagođena ovdašnjoj klimi. Odrasle jedinice u prosjeku su visoke malo iznad 60 cm i teške oko 40 kg. Ovnovi su malo teži i viši.“ (Jurkota Rebrović, 2009:16) Od Creske pramenke može se dobiti meso, mlijeko i vuna. Međutim, ona nema kvalitetno runo jer joj je dlaka oštra i kratka pa se upotrebljavala za izradu čarapa, vunениh kaputa i pokrivača. Muškarci su strizali vunu dok su za obradu vune bile zadužene žene. (Sušić, Radek, 2006:5-7.)

Obzirom na to da se zbog poreza ne bi prijavljivale sve ovce, njihov točan broj nikad se nije znao. U creskim selima bilo je nemoguće pronaći obitelj koja se nije bavila ovčarstvom. Ovca je u ovom području velika hraniteljica već stoljećima. Što se tiče brojnosti stada, postojale su razlike ovisno o veličini pašnjaka, prirodnim uvjetima i obiteljskom statusu. Do dvadesetak ovaca imale su siromašnije obitelji, dok su one imućnije znale brojati i njih nekoliko stotina. Isto tako, u mjestima u kojima su se ljudi bavili ribarstvom, poljoprivredom ili prodajom drva, stada su bila manja odnosno ovčarstvo im je bila dopunska djelatnost. (Jurkota Rebrović, 2009:18) Kako bi mogli raspoznati koje su njihove ovce, vlasnici bi ih označavali posebnim znakovima na ušima. Ti se znakovi po domaćem nazivaju *belehi*, a neki od njih su bota (trokutasti urez sa strane uha), karno (odrezani vrh uha), škuja (rupica), pero (urez na vrhu uha u obliku pravog kuta), piruni (dvije paralelne crte), sopaj (trokutasti urez na vrhu uha) i preporeno (jedna crta po vrh uha). (Sušić, Radek, 2006:5-7.) Danas je sve češći oblik obilježavanja ovaca bojom, a naziva se *bulanje*. Vuna ovce najčešće je obojena crvenom, zelenom, plavom ili crnom bojom, na bilo kojem dijelu tijela.

Za bulanje se najprije koristila boja u prahu, a zadnjih tridesetak godina i razrijeđena tekuća boja koja se upotrebljava za bojanje zida, odnosno boja u spreju. (Jurkota

Rebrović, 2009:64). Sva znanja, uključujući označavanje ovaca, pravilan odabir parcele za ispašu i ostala znanja koja su stočari skupljali stoljećima, prenosila su se generacijama. Tako su ovčari morali znati koliko ovaca smjestiti i koliko ih dugo zadržavati na određenoj parceli. Parcele su se razlikovale prema namjeni – jedne su se koristile u zimsko doba, a druge u doba ljetnih vrućina. One „predviđene za ispašu u zimsko doba godine bile su bliže moru“ ili su bile u dijelovima koji su zaštićeni od bure. S druge strane, za vrijeme ljetnih mjeseci, ovce su bile smještene na parcelama koje su imale poneko stablo ili grmlje koje bi ih zaštitilo od jakog sunca. (Jurkota Rebrović, 2009:27)

Osim za stanovnike ruralnih sela, ovčarstvo je bilo značajno i za stanovnike gradova i to one siromašnije kojima je to bio dodatan način zarade.

Zbog naglog iseljavanja ljudi s otoka, uvjetovano novim političkim poretком, drugi su oblici privređivanja i zarade postali značajniji pa se sve manje gradskih obitelji bavilo ovčarstvom kao dodatnim izvorom prihoda. U creskim selima stanovništvo je bilo usko vezano uz ovcu sve do 1960. godine kada su se ljudi iz sela počeli seliti u gradove. U selima su ostajali stariji ljudi koji se fizički više nisu mogli brinuti za veliki broj stada. Danas ima onih koji se uz vlastiti posao još uvijek bave ovčarstvom kao dodatnim izvorom zarade. Međutim, na otoku ima i nekoliko obitelji kojima je ovčarstvo i dalje glavni oblik privređivanja. Mnogi od tih ovčara smatraju da se zbog štete koju sve više uzrokuje divljač (jeleni lopatari i divlje svinje) bliži kraj tradicionalnom ovčarstvu. (Jurkota Rebrović, 2009:21-29.)

Slika 1. Creska ovca pramenka

Izvor: Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/vuna-i-filcanje-2/>. Pristupljeno: 1. rujna 2018.

5.2. Gromače

Kameni suhozidi (čakavski *gromače*), jedan su od najvrijednijih elemenata otočne materijalne kulturne baštine. Gromača je kameni zid koji nastaje slaganjem kamenja bez veziva (žbuke). Već u prapovijesno doba gradile su se da bi zaštitile obradivu površinu i obilježile granice pašnjaka.

U sjevernom i srednjem dijelu otoka Cresa gromače su višlje nego na južnom. O vrsti, obliku i veličini kamenja ovisi i način gradnje. Pravilo je da se veći kameni blokovi postavljaju niže, a manji postavljaju na višu poziciju. Za svaku gromaču možemo reći da je nečiji jedinstven, autorski rad. Svaka pokazuje i priča o strpljivosti i umijeću građenja. Način gradnje gromača i danas je isti kao i prije sto godina. Razlog tomu je znanje koje se prenosilo s koljena na koljeno. Osim što su djeca učila promatrajući i pomažući svojim roditeljima, jedan od načina učenja bila je igra građenja malih gromača.

„Da se sve manje ljudi bavi ovčarstvom uočava se i po velikom broju napuštenih gromača.“ (Jurkota Rebrović, 2009:50) Urušene gromače sve se rjeđe popravljaju pa se na ta mjesta nabacaju grane ili postavljaju žice pričvršćene na drvene kolce. (Jurkota Rebrović, 2009:46-50.)

5.3. Tramuntana

„Na brdima, u šumama, na livadama riječ duše se glasnije čuje.“

A.V.M.

(Sušić, Perinčić, 2004:22)

Sjeverni dio otoka Cresa, Tramuntana, sa strmim obalama i velikim pašnjacima obuhvaća 1/5 ukupne površine otoka, a ime je dobila po istoimenom sjevernom vjetru. Šumoviti dio Tramuntane, čija površina iznosi približno 5.500 ha, predstavlja izuzetnu vrijednost prirodne baštine. Biljni pokrov ovog područja pretežito čine šume visokih hrastova, grabova i kestenova. Najstarije stablo hrasta medunca, koje se nalazi na ulazu u selo Sv. Petar, proglašeno je 1997. godine zaštićenim spomenikom prirode. Zanimljivo je to da je područje Tramuntane veće od čak dvanaest zemalja svijeta u koje na primjer spadaju Monako, Bermude i San Marino. (Sušić, 2006:5)

Najviši vrh Tramuntane je brdo Sis na nadmorskoj visini 638 metara. Pretpostavlja se da je gradina na vrhu brda zbog položaja koji omogućuje kontrolu nad velikim područjem bila od velike pomoći stanovnicima Tramuntane tijekom povijesti. Početkom 20. st. Tramuntana je vrvjela ljudima, a u više od 30 sela živjelo je najmanje 1300 ljudi. Danas je većina područja Tramuntane napušteno zbog odlazaka ljudi u svijet trbuhom za kruhom. U Belom, Dragozetićima i Predošćici danas možete sresti svega stotinjak ljudi dok su ostala mjesta ostala bez stalnih stanovnika. Broj stanovnika se u razdoblju od 1945. do 1953. godine smanjio za više od 70%. (Sušić, 2006:9) Prema opisu Andrije Linardića (2015:23): „(...) glavni prihod stanovništva je sječenje drva za gorivo koje teškom mukom do obale na drvenim kolima po strmim i neprohodnim putevima izvaža tako, da čovjeka groza hvata kad samo i pomisli, kako se može proći volovima i kolima po tim strmim i kamenitim puteljcima. Druga grana proizvoda je timarenje stoke (ovaca) i rogate marve, te konja i mula od kojih je nešto za prodaju, a nešto za domaću porabu.“ Ovčarstvom se ljudi u ovom kraju bave i danas, međutim češće kao sekundarni izvor privređivanja. Ekstenzivno stočarstvo (slobodna ispaša ovca tijekom cijele godine) jedan je od glavnih razloga opstanka najveće i vrlo rijetke ptice – bjeloglavog supa koji živi na ovom području od davnina. Danas je područje Tramuntane svojevrsna oaza mira koju turisti posjećuju u sve većem broju. Godine 1997. otvorena je prva poučna eko-staza na tom području. Crvena staza ima ukupno 20 postaja koje obilježavaju kamene skulpture. One su djelo akademskog kipara Ljube De Karina, a na njima su uklesani stihovi Andra Vida Mihičića, velikog pjesnika, domoljuba i mislioca rođenog u Belom.“ (Otok Cres, <https://sites.google.com/site/otokcreshrvatska/home/tramuntana>. Pristupljeno: 4. rujna 2018.) Drevna šuma na Tramuntani čuva mnoge tajne, ali i priča nam stare, već gotovo zaboravljene legende. Jedna od njih, djeci najzanimljivija, je ona o Masmaliću – dobrom šumskom duhu Treamuntane (Tramuntana, <https://sites.google.com/site/otokcreshrvatska/home/tramuntana>. Pristupljeno: 4. rujna 2018.)

6. LEGENDA O MASMALIĆU

MACMALIĆ

*Ovdje ispod panja,
najljepše se sanja
Dok Tramuntanu obasjava
topla svjetlost danja.*

U Tramuntani, drevnoj šumi na sjeveru otoka Cresa, punoj šuštavih tajni, živi Masmalić. Dobročudan je i rado će pomoći čovjeku. Ali... naljutiš li ga – galameći, bacajući kamenje koje remeti tišinu njegova doma ili trgajući grane – može biti prkosan i osvetoljubiv, povesti te krivim putem, uplašiti ili izvesti kakvu drugu psinu. Toga maloga čovjeka prepoznat ćeš, ako ti se odluči pokazati, po crvenoj kapici i plavim hlačicama.

Macmalići žive u panjevima, rupama, bacaju vatrene kugle s brda Sv. Ursule, skrivaju se u škripečim lesama u Velom Boku i Predošćici. Na Mergu ispraćaju ribara očekujući od njega ribu po povratku. Na najjužnijem dijelu otoka, Punta Križi, skrivaju se pak u velikoj jami. Djeca, pogotovo mlađa, vjeruju u to. Masmalići su dio njihova bajkovitog shvaćanja svijeta, a mi smo im odlučili pokazati da su u pravu. (Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/macmalic/>. Pristupljeno: 1. rujna 2018.)

6.1. Tko je Masmalić?

Andrija Bortulin, pisac i prevoditelj rođen u Belom, prije više od stotinu godina za masmaliće je zapisao:

„Masmalić (malić) je mali šlovek, lepi, obalčen va blavītene (modrikaste) bragēšice (gaće) s čavjenu beriticu (kapicu[n]) na glavè; naravi i ćudi je dobre. On se pokaže samor onda, kada ga šlovek na pomoć zovè, a drugačije retkò kada. On stoj̃f pod zemjû(n), kede jima sila vele soli. Kada se pokaže, vavek je dobar i slatko se smeję, ali zna bit i zločest, a to onda, kada se po onih škujah, kê pejaju va njegovu kuću pod

zemlju, hita kamici. On stoji va onih škujah, ke, kada se nutar kamik hiti, odzvanjaju. Sada jih je malo, ali niš, aš su i oni ća utekli.“ (Lozica prema Bartulin 1898:271)

Mistična i vizualno bajkovita Tramuntana od davnina je izvor inspiracije za razne priče i legende. Za Tramuntanu možemo reći da je „svijet za sebe“. „Tu se stoljećima živjelo skromno i gotovo u izolaciji, kako od kopna tako i od drugih udaljenih dijelova našeg najvećeg otoka. Kako bi obuzdali dječicu da ne kreću daleko od svojih kamenih kuća u nepoznate šumarke, gromače, polja i proplanke, otočani su od davnina pričali priče o Macmalićima.“ (Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/macmalic/>. Pristupljeno: 1. rujna 2018.) Porijeklo imena Masmalić, koji je karakterističan za primorje, Maja Bošković-Stulli pronalazi u pokrajinama Abruzzi i Campagna u Italiji. Naime, tu nije riječ o direktnom utjecaju iz ovih spomenutih pokrajina, međutim vidljiva je romanska komponenta u našoj primorskoj (mediteranskoj) baštini. Njihova imena mazzemarielle i mazzamoriello kod nas su u Primorju preimenovani u macmalića, masmalića i druge slične nazive. (Lozica, 1995:21-22.) Naziv Masmalić koristi se u području Tramuntane, dok se pojam Macmalić koristi u ostalim dijelovima cresko-lošinjskog arhipelaga (Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/macmalic/>. Pristupljeno: 1. rujna 2018.). Osim ova dva naziva, u mnoštvu zapisa i usmene riječi, postoje još razni, srodni nazivi. Neki od njih su: malik, tintilin, malečić, malicić, maličić, malić, malićac, mališac, malizac, malizaz, maljik, maljak, maslak, mačić, macaklić, maciklić, macvalić, mamalić, macmolić, matiće, mate, macarol, macarul, macaruo, medivančić, nevidinčić, škrat, markaj itd. (Lozica prema Bošković -Stulli 1959.;1967.;1975.) Naime, kako navodi Lozica (1995:12), Bošković-Stulli smatra da se svako navedeno ime istovremeno odnosi na isto i zasebno mitsko biće, a ono što ih povezuje je lik dječaka/patuljka s crvenom kapicom. Ovisno o mjestu i području kazivanja, Masmalić je dječak, patuljak, duša nekrštenog djeteta ili vražić. Neki pak smatraju da se Masmalić ne rađa već se izliježe iz jajeta (kokoši ili crnog pijetla). Isto tako, ovisno o području iz kojeg dolaze kazivanja, postoje razlike u karakteru i ponašanju Masmalića (dobar i zao). Razni izvori navode kako crveni klobučić predstavlja posteljicu (ovojnicu) u kojoj se djeca rađaju dok neki smatraju da crvena kapica čini Masmalića nevidljivim. Nadalje, Ivan Lozica (1995:12-14.) smatra da postoji više razloga zašto se lik Masmalića, iako se pisalo o njemu u raznim folklorističkim

radovima, nije uspio ozbiljnije ući u dječju književnost kao ni u hrvatsku pisanu književnost. Jedan od tih razloga je njihovo porijeklo (neslavensko), što znači da u Srbiji za Masmalića nećete čuti, dok je uslovenskom području prisutan. Na kraju, lik Masmalića, iako sve rjeđe, i dalje možemo čuti u predajama, legendama i raznim kazivanjima.

Slika 2. Lutka Masmalića

Izvor: Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/aktivnosti-2/projekti/tajna-masmalica/>. Pristupljeno: 1. rujna 2018.

6.2. Kazivači s otoka o Masmaliću

U nastavku slijede priče kazivača iz raznih dijelova otoka Cresa (Merag, Veli Bok, Punta Križa, Beli...)

kazivač don Josip Bandera, Beli

„Masmalići su mala i inteligentna bića, pola ljudi pola životinje. Crne su boje, mogu letjeti i jako su brzi. Žive u šumama Tramuntane. Oni u sebi ne nose zlo, ali ipak straše djecu, najviše noću. Roditelji su u prošlosti koristili priče o Masmalićima da bi djecu držali noću u kućama govoreći im da će ih pronaći Masmalići budu li izlazili kada padne mrak. Kad je neko dijete ipak otišlo u noć, govorilo je da nije naišlo ni na koga, pogotovo ne na Masmalića.“

kazivač Mario Šintić, od Merga

„U Mergu se Macmalića zvalo šumski čovjek. Živio je u jednoj staroj smokvi u selu. (Smokva je živa i danas i možete ju vidjeti dođete li u selo Merag). Od ljudskih se pogleda zaštitio čarolijom, ali seljani su znali da je ta smokva njegov dom. Kada bi ribari večerom kretali na more, čuli bi njegov glas: rekao bi im gdje trebaju baciti svoje mreže da bi ulov bio bogat. Ribari koji su ga poštovali i slušali njegove savjete, vraćali su se punih mreža. U znak zahvalnosti na čamcu su ostavljali po nekoliko riba, ni premalo, ni previše i uvijek složene jedna pokraj druge da bi Macmalić imao što jesti slijedeći dan. Ribari koji su mreže bacili na druge pozicije, nisu se vraćali punih mreža.“

kazivač Franjo Milohnić, Veli Bok

„Nekoć davno Macmalić je volio presretati djevojčice koje bi hodale same i s njima se našaliti pjevajući im: Djevojčice hi, hi, hi ja sam ljepši nego ti. Daj mi dušu. Tamo ga se moglo čuti i u drvenim lesama. Škripi li lesa, javlja se Macmalić, mali vražić s crvenom kapicom.“

Alberto Dunković iz Cresa

„Pojavljivao bi se u polju i oko njega bi sve bilo puno zlatnika. Cresanke su u džepu nosile veliku krunicu za slučaj da sretnu Macmalića sa zlatnicima. Tada je trebalo krunicu baciti na tlo i uzeti zlatnike koji bi se našli unutar krunice. Preostali zlatnici nestajali su zajedno s Macmalićem.“ (Mauhar, 2016:7)

7. Udruga RUTA

Grupa za kvalitetniji život na otoku Cresu – Udruga RUTA, na čelu sa gospođom Vesnom Jakić, osnovana je 2000. godine. Misija udruge je očuvati izvorne vrijednosti i poboljšati kulturni, društveni, ekološki i turistički identitet otoka Cresa. Konkretnim i sadržajnim akcijama pokušava stvoriti ekološki osviještenu sredinu koja će svoj razvoj temeljiti na vlastitim prirodnim resursima, poštujući tradiciju i nadograđujući je. „Dosadašnjim radom Udruga Ruta postala je prepoznatljiva upravo po vuni. Iako ekološki problem vune na otoku Cresu, pa ni u Hrvatskoj, još uvijek nije riješen, Ruta je uspješno iskoristila odbačeno vuneno bogatstvo te popularizirala rad s vunom.“ (Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/o-ruti/o-ruti/>. Pristupljeno: 1. rujna 2018.) Udruga je postala poznata široj zajednici kroz radionice filcanja, nastupe na izložbama i sajmovima, a njen rad temelji se na promociji vune i otočne tradicije, kreativnom radu s djecom i mladima te promicanju umjetničkog izražavanja. Bogatstvo radova udruge možemo vidjeti na različitim eko i etno manifestacijama, a neke od njih su Creska butega u Cresu, Handmade Fest u Puli, Jesen u Lici i Gospiću i Špancirfest u Varaždinu (Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/o-ruti/o-ruti/>. Pristupljeno: 1. rujna 2018.)

Slika 3. Ručni rad udruge RUTA - ovčice

Izvor: Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/proizvodi-2/igracke/>.
Pristupljeno: 10. rujna 2018.

7.1. Vuna i obrada vune

Vuna se na Cresu od pamtivijeka koristila za izradu odjevnih predmeta i preradu. Godinama poslije ta se vuna davala u otkup i slala na preradu u tekstilne tvornice. Međutim, zbog ekonomske neisplativosti, u Hrvatskoj zadnjih tridesetak godina više ne postoji mogućnost otkupa vune i prerade. Zbog toga ovčari, nakon šišanja ovaca, vunu ostavljaju u prirodi. Kako na mjestima ispod vune ništa ne može rasti, a takvih je mjesta sve više, tako se smanjuju i pašnjačke površine potrebne za ispašu ovaca. Osim toga, vuna se ne može razgraditi niti ju se može paliti jer ne gori, pa polako dolazi do ekološkog problema. Tom problemu doprinosi i činjenica da odlaganje vune na gradskom deponiju nije dozvoljeno zbog mogućeg razvoja većih zajednica glodavaca. „Na otoku Cresu ima oko 15000 ovaca i od svake se dobije otprilike 1 kg vune koja se ostavlja razbacana po gromačama, rupama, grmlju ili uz puteve gdje nagrđuje krajolik i zagađuje okoliš.“ (Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/vuna-i-filcanje-2/>.
Pristupljeno: 1. rujna 2018.) Poznavajući i prateći dugogodišnji problem odlaganja vune Udruga Ruta pronašla je zanimljive načine uporabe vune, stvorivši od nje,

tehnikom filcanja, razne ukrasne i umjetničke predmete. Udruga Ruta vunu nabavlja od nekoliko otočkih ovčara. (Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/vuna-i-filcanje-2/>. Pristupljeno: 1. rujna 2018.)

Prije pranja vunu je potrebno protresti i okrenuti nekoliko puta dok ne ispadnu iglice, lišće, trnje, grančice i sve ono što se zaplelo u ovčje runo tijekom njihovog boravka na pašnjacima. Što se tiče pranja vune, zbog ekonomičnosti i više bezuspješnih pokušaja samostalnog pranja, vuna se šalje na obradu u obrt Pelc iz sela Miholjanec kod Virja. Sortiranje se odnosi na podjelu vune po boji. Posebno se cijene prirodni tonovi vune, a creska ovca ima ih dosta. Vuna može biti i obojena pa se tako nakon sušenja odvaja – žuta, smeđa, snježno bijela, ljubičasta, crna i šatirano crvena boja. Nakon izdvajanja obojene vune, najveći ostatak je „bijela vuna“ – razne nijanse bijele (sivkasta, žućkasta ili oker). „Vučenje ili češljanje vune je strojni postupak u kojem se raščupkana vuna prevlači preko niza valjaka presvučenih igličastim tepihom, te se dobija jednoliko raspršena slojevita sirovina. Ona se poslije može upresti u nit, pređu, no za filcanje odgovara baš takva, samo počesljana.“ (Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/vuna-i-filcanje-2/>. Pristupljeno: 1. rujna 2018.) Pradomovinom filca smatra se Srednja Azija, a u Europu su ju donijeli Avari i Huni tijekom prodora na zapad. Ta je tehnika danas poznata po cijelom svijetu gdje se ljudi bave ovčarstvom jer omogućava iskorištavanje vune na jednostavan način koji je izvediv i u kući. Što se Hrvatske tiče, filcanje nije jedna od najčešće korištenih tehnika obrade vune. Naime, „filcanje je tehnika prerade vune koja se temelji na svojstvu vlakana da se uslijed mehaničkog i toplinskog djelovanja, a uz pomoć sapuna, međusobno upletu u čvrstu strukturu. Vuna se nakon češljanja ne prede u nit, nego se moči vodom i sapunom, a zatim gnječi i valja. Zahvaljujući građi vunene niti, koja je prekrivena krljušti sličnoj ribljoj, vlakna se u postupku sve čvršće međusobno isprepliću, zapinju i upliću. Na kraju dobijamo gust i neraskidiv materijal – filc ili pust.“ (Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/vuna-i-filcanje-2/>. Pristupljeno: 1. rujna 2018.)

Slika 4. Ostavljena vuna u prirodi

Izvor: Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/vuna-i-filcanje-2/>. Pristupljeno: 1. rujna 2018.

Slika 5. Proces bojanja vune

Izvor: Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/vuna-i-filcanje-2/>. Pristupljeno: 1. rujna 2018.

8. PROJEKT „TAJNAMASMALIĆA“

Prije spomenuta i pobliže opisana, Udruga RUTA zajedno sa dječjim vrtićem „Girice“ iz Cresa i ostalom djecom sa cijelog otoka pokrenula je 2005. godine projekt naziva „Tajna Masmalića“. „Svjesni činjenice da djeca osobito vole patuljke i priče o patuljcima jer su oni mali kao djeca i pružaju im mogućnost uživljavanja u mnoge poetične priče iz prirode“, odlučili su s djecom ‘ući u trag’ tajnama Masmalića — dobrog duha šume Tramuntane na sjevernom dijelu otoka.“ (Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/aktivnosti-2/projekti/tajna-masmalica/>. Pristupljeno: 4. rujna 2018.) Cilj projekta je ekološki osvijestiti djecu i mlade i potaknuti ih na očuvanje prirode i tradicije svoga kraja. Zadani cilj ostvaruje se kroz kreativni rad s odbačenom ovčjom vunom otoka Cresa.

Projekt se sastoji od više etapa, radionica i aktivnosti. Tehnikom filcanja vune djeca su izrađivala crvene kape, glavno obilježje Masmalića, koje su predstavili na modnoj reviji. Osim modne revije djeca su, obučena u Masmaliće, otišla u šumu Tramuntane i sudjelovala u izradi foto priče o Masmalićima. Organizirane su i radionice izrade lutaka od vune. Dok su starija djeca izrađivala samostojeće lutke, oni mlađi napravili su lutku ginjol. Sve te dječje rukotvorine, među kojima su bili i razni broševi te tapiserija, predstavljeni su na završnoj svečanosti projekta. Iz projekta nastala je i slikovnica „Tajna Masmalića“. 2013. godine, djeca iz projekta sudjelovala su u Tramuntani na snimanju dokumentarnog filma o Hrvatskoj 'Paradiесе der Adria', njemačko-švicarske tv kuće ARTE. Kroz sve aktivnosti koje su bile i jesu, uključene u ovaj projekt, nastoji se djeci prenijeti poruke Masmalića koji kaže: „poštuj prirodu i sačuvaj je za budućnost“! (Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/aktivnosti-2/projekti/tajna-masmalica/>. Pristupljeno: 4. rujna 2018.)

8.1. Skupina „Voćko“ u projektu „Tajna Masmalića“

Skupina „Voćko“ iz dječjeg vrtića „Girice“ u Cresu, sa svojom odgojiteljicom Monikom Kesić Šakić, 2011./2012. godine sudjelovala je u projektu „Tajna Masmalića“. U skupini je bilo dvadeset i jedno dijete u dobi od 3. godine do polaska u školu. Osim aktivnosti u kojima su sudjelovali s ostalom djecom iz udruge i Cresa, u sklopu odgojno-obrazovnog rada provodili su aktivnosti u svojoj skupini. Neke od tih aktivnosti su: čitanje i pregledavanje slikovnice „Tajna Masmalića“, crtanje i slikanje na temu „Macmalić“, izrada društvene igre „Macmalićeva šuma“, izrada labirinta „Od ovčice do Macmalića“. Djeca su također izrađivala lutkice za prste od vune. Tehnikom filcanja izradili su kuglicu koja je služila kao glava Masmaliću te razne ravne komade, šivali su kapicu i košuljicu i na kraju od svih tih dijelova sastavili Macmalića (lijepljenjem). S tim ručno izrađenim lutkicama Macmalića izvodili su razne scenske improvizacije da bi na kraj njima ukrasili božićno drveće u sobi boravka. Osim malih lutkica za prste, napravili su i velikog Macmalića – rođendanski gost. Djeca bi za rođendan odnosila Macmalića u svoje obiteljske domove (za vikend), a kada bi ga vratila, prepričavala bi što su radili, gdje su bili, kako se Macmalić ponašao i sl.

Dječji iskazi o prijatelju Macmaliću :

„Igrali smo se, spavao je u mom krevetu, onda je crtao, onda je spavao kod mame i tate, dali smo mu doručak, dali smo mu ručak, još gledali smo crtić, bio je gledati priredbu.“

„Jeo je ručak, spavao, igrao se, plesao je, šetao je, bio je na predstavi, dobar je, bio je ostao kod mog brata, čuva ga jer je on bolestan.“

Također, kada bi išla van iz vrtića, u šetnju ili neku posjetu, vodila su i prijatelja Macmalića sa sobom. 2014. godine, devetnaestero djece, predškolaca iz svih odgojno-obrazovnih skupina vrtića, odlazilo je u udrugu „RUTA“ kako bi svaki od njih sebi izradio kapu koju su onda nosili za vrijeme izleta po sjevernom dijelu otoka. Išli su u Filoziće, mjesto na otoku Cresu, te prolazili po Macmalićevoj stazi na kojoj se nalaze skulpture samih Macmalića. Predškolci, zajedno sa članicama udruge, u šumi su se igrali, pričali razne legende o Macmalićima, osluškivali zvukove, pronalazili razno bilje otoka i sl. (Kesić Šakić, 2011.)

Za ovaj projekt možemo reći da se i dalje razvija kroz razne aktivnosti, a od 2005. do danas financiran je od strane Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Ministarstva znanosti prosvjete i športa te Ministarstva zaštite okoliša i prostornog uređenja. (Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/aktivnosti-2/projekti/tajna-masmalica/>. Pristupljeno: 4. rujna 2018.)

Slika 6. Posjet šumi Tramuntane

Izvor: Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/aktivnosti-2/projekti/tajna-masmalica/>. Pristupljeno: 1. rujna 2018.

Slika 7. Djevojčica čita slikovnicu „Tajna Masmalića“

Izvor: Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/aktivnosti-2/projekti/tajna-masmalica/>. Pristupljeno: 1. rujna 2018.

Slika 8. Macmalić – rođendanski gost

Izvor: odgojiteljica Monika Kesić Šakić iz dječjeg vrtića „Girice“ iz Cresa

Slika 9. Bor ukrašen Macmalićima

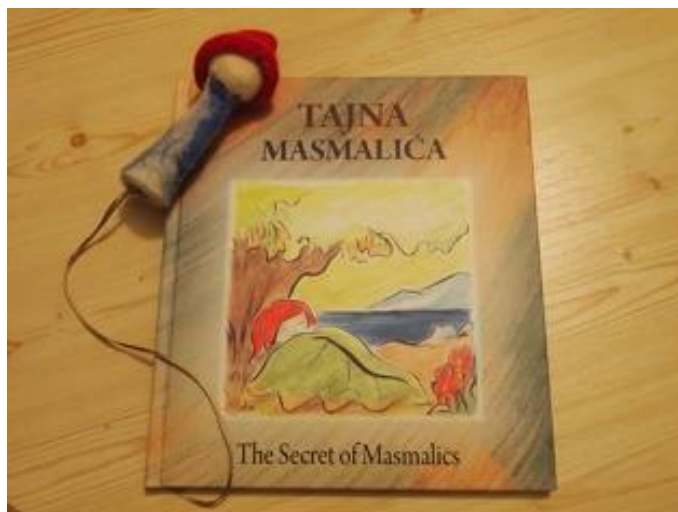

Izvor: odgojiteljica Monika Kesić Šakić iz dječjeg vrtića „Girice“ iz Cresa

9. SLIKOVNICA „TAJNA MASMALIĆA“ I „MAJSTOR MACMALIĆ“

Iz jedne od mnogobrojnih aktivnosti u opisanom projektu, nastala je slikovnica naziva kao istoimeni projekt – „Tajna Masmalića“. Priča o dobrom patuljku koji živi u šumi Tramuntane napisana je na hrvatskom, engleskom i talijanskom jeziku. Mirjana Mauhar, inače socijalna pedagoginja, napisala je tekst, dok se za ilustracije pobrinula akademska slikarica Koraljka Polaček. Slikovnica „Tajna Masmalića“ nosi oznaku kvalitete Hrvatski otočni proizvod. Slikovnica ima 28 stranica, a jedinstvenom je čini vunena lutkica Masmalića koja služi kao označivač stranica (*bookmark*). Tekst na hrvatskom jeziku nalazi se na lijevoj strani, dok je na desnoj strani tekst na stranom jeziku (engleskom ili talijanskom). Tekst se rimuje i podijeljen je u strofe. Sve se ilustracije u slikovnici protežu preko dvije stranice i prikazuju ono o čemu tekst govori. (Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/macmalic/>. Pristupljeno: 5. rujna 2018.)

Slika 10. Slikovnica „Tajna Masmalića“

Izvor: Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/proizvodi-2/knjige/> Pristupljeno: 5. rujna 2018.

Povodom desete godišnjice projekta „Tajna Masmalića“ udruga Ruta odlučila je izdati novu, redizajniranu i edukativno-didaktički dorađenu slikovnicu „Majstor Macmalić“. Slikovnica je posebna po tome što sadrži paketić *izradi sam* u kojem se nalazi vuneni materijal za izradu lutkice Macmalića, filcanog cvijeta i kuglice, te po prvi puta na

jednom mjestu sažima kazivanja domaćih ljudi s legendama o Macmaliću. Slikovnica je podijeljena u 3 dijela: rezime dosadašnjeg, desetogodišnjeg rada na projektu s pričama i legendama izvornih pripovjedača o Macmaliću, radni dio s fotografijama i uputama kako napraviti filcane kuglice, cvijet i lutkicu Macmalića, te ilustrirana priča o Macmaliću. Slikovnica je objavljena na hrvatsko – engleskom, hrvatsko – talijanskom i hrvatsko – njemačkom jeziku. Autorica slikovnice je, kao i kod slikovnice „Tajna Masmalića“, Mirjana Mauhar, a ilustracije su djelo slikarice Ivane Tomić iz Zaprešića. (Ruta Cres, <http://ruta-cres.hr/aktivnosti-2/projekti/majstor-macmalic/>. Pristupljeno: 5. rujna 2018.) Kao i kod slikovnice „Tajna Masmalića“ i u ovoj je tekst podijeljen – na lijevoj strani na hrvatskom, a na desnoj strani jezik (njemački, talijanski ili engleski). Na prvih devet stranica slikovnice nalazi se kratak opis udruge RUTA, razlozi iskorištavanja vune, opis Masmalića (od raznih pripovjedača) i fotografije nastale tijekom projekta „Tajna Masmalića“ koji traje već godinama. Nakon toga slijedi radni dio Majstora Macmalića gdje se prvo navodi nekoliko zanimljivosti o creskoj ovci pramenki i njejoj vuni, a zatim slijede upute (popraćene slikom) kako napraviti filcane cvijet, kuglicu i na kraju samog Macmalića. Ostatak slikovnice sadrži samu priču o Macmaliću, koja je jednaka priči iz slikovnice „Tajna Masmalića“. Djeca kroz priču i fotografije ulaze u tajnovit i zanimljiv svijet bajke kroz koji upoznaju dio tradicije svoga kraja. Majstor Macmalić pomaže im u razvoju grafomotoričke sposobnosti. Da bi dijete stvorilo svojeg Macmalića, kuglicu ili cvijet, uči tajnu šivanja i rezanja koristeći iglicu i škare, što veseli i osnažuje. (Tomović, 2016.) Ova se slikovnica od prethodne razlikuje po tome što se Macmalić kroz cijelu slikovnicu direktno obraća njenom čitatelju - DJETETU. (Mauhar, 2016.)

I jedna i druga slikovnica po formi, ali i sadržaju, osobito suodnosu riječi i slike, ukazuju na složeniji oblik iz čega možemo zaključiti da nije namijenjena najmlađoj djeci već nešto starijoj (od 3. godine na dalje). (Jurdana, 2015:152) Starijoj djeci, uz ilustracije, treba i složenija radnja što je u slikovnici „Majstor Macmalić“ postignuto dodatkom (materijalom) za izradu samog Macmalića, kao i informacijama o udruzi, vuni, creskoj ovci i opisima Macmalića raznih pripovjedača.

Slika 11. Slikovnica „Majstor Macmalić“

Izvor: Autorica rada

9.1. Slikovnica – prva djetetova knjiga

Slikovnica je „prva djetetova knjiga“ (Šišnović prema Stričević, 2006.), s kojom se ono susreće već u ranom djetinjstvu. Ona pomaže djetetu da spozna i razumije sebe te da otkrije svijet u kojem živi i sazna sve što ga o njemu zanima. Ima mnoge uloge, a neke od osnovnih su: spoznajna, socijalizacijska, zabavna, estetska i društvena. Drugim riječima, slikovnica izaziva emocije, razvija govor i spoznajni svijet djeteta, prikazuje odnose u okolini u kojoj dijete odrasta, poboljšava sposobnost pamćenja, prikazuje pojave s kojima se dijete ne susreće i zadovoljava potrebu za nečim novim. Dakle, ako je napravljena kako treba, slikovnica predstavlja skup odgojnih i obrazovnih sadržaja i vrijednosti koje se trebaju međusobno slagati kako bi bile pravi izazov i poticaj. Kod odabira primjerene slikovnice, treba voditi računa o dobi, mogućnostima (perceptivnim i receptivnim) i interesu djeteta, što znači da će nam dobro poznavanje djeteta omogućiti i dobar odabir slikovnice. Primjeren mora biti tekst, ali i ilustracije koje zajedno čine nedjeljivu cjelinu potrebnu da bi slikovnica bila kvalitetna. Prema sadržaju mogu biti vrlo raznolike, a najčešće teme su životinje, igre i dijelovi iz svakodnevnog života djeteta. Što se tiče ilustracija, mogu biti slikovnice crteža umjetnika, dječjih crteža, fotografske, interaktivne te lutkarske. (Martinović, Stričević, 2011:50-51.)

9.2. Zavičajna slikovnica

Slikovnica je, kao medij dvostruke umjetnosti (književne i likovne) svoje mjesto pronašla i unutar zavičajnih tema. „Nastale u zavičaju i za zavičaj, takve slikovnice zadržavaju višestruku funkcionalnost: od estetske, preko edukativne do odgojne, promičući zavičajnu baštinu najmlađim korisnicima.“ (Vrcić-Mataija, Troha, 2016:138) One su najčešće produkt raznih projekata organiziranih od strane muzeja, gradskih knjižnica ili samostalnih umjetnika koji na različite načine pokušavaju angažirati kulturnu javnost svoje sredine. Zavičajne se slikovnice, od ostalih, najčešće razlikuju prema pisanoj riječi (dijalektu), koja ovisi o području u kojem je određena slikovnica nastala i dio je individualnog zavičajnog identiteta tog mjesta. (Vrcić-Mataija, Troha, 2016.)

9.3. Primjeri aktivnosti sa slikovnicama

Slikovnica, koja je kvalitetna, može se koristiti u različitim aktivnostima. Jedna od aktivnosti je simbolička igra koja je djeci posebno draga i bliska. Igrajući određenu ulogu iz slikovnice dijete bolje razumije sebe, prepoznaje svakodnevne situacije iz svog života, ali i otkriva bogati svijet mašte. Tako bi u ovom slučaju djeca mogla glumiti Masmaliće, noseći na glavi crvene kapice koje mogu sami izraditi od različitih materijala. Nadalje, osim fizičkog izgleda, mogu imitirati njihove kretnje i govor. Moguća je i dramska igra (predstava, igrokaz ili improvizacija) gdje djeca mogu koristiti lutke koje prije toga mogu sami izraditi. Kako bi se od rane dobi razvijao osjećaj samopouzdanja kod djece, može im se ponuditi aktivnost stvaranja vlastitog teksta odnosno slikovnice. Djeci se u tom slučaju nudi slikovnica o Masmaliću gdje je tekst prekriven, kako bi svaku sliku opisali. „Takva aktivnost uvijek iznova omogućuje ‘oživljavanje’ potpuno nove priče vezane uz slikovnicu. Također su značajni i brojni zadaci povezani s radnjom i sadržajem slikovnice koji utječu na razvoj djetetova govora, mišljenja, ali i pažnje – čime se povećava koncentracija djeteta.“ (Šišnović, 2011./2012.:9) Primjer jedne takve aktivnosti je npr. glasovno oponašanje Masmalića i likova koji se pojavljuju u slikovnici. Sve ove aktivnosti koje su navedene i ukratko opisane mogu postati osnova za druge aktivnosti koje se na njih spontano, prirodno i logično nastavljaju, mijenjajući time svoj očekivani tijek. „Upravo aktivnosti do kojih se dolazi spontano, koje se ne planiraju unaprijed, imaju veliku odgojno-obrazovnu

vrijednost. Nužno je naglasiti i kako je prilikom planiranja i provedbe aktivnosti sa slikovnicom od velikog značaja način komunikacije koji odrasli njeguju te prostorno-materijalni i vremenski kontekst koji stvaraju, kao i ozračje koje prevladava tijekom aktivnosti.“ (Šišnović, 2011./2012.:9)

10. METODIČKI POSTUPCI U ZAVIČAJNOM ODGOJU U RADU S DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI

Prilikom rada s djecom, u ovom kontekstu zavičajnom odgoju kroz razne aktivnosti (zavičajna slikovnica, pjesma, legenda...) djeca su ta kojima se sve prilagođava. „Oni su SUBJEKT, oni su primatelji.“ (Jurdana, 2015:141) To znači da bi oni trebali biti aktivni su-autori dok je zadatak odgojitelja da preuzme inicijativu i bude kreativan. Prema V.Jurdani (2015:141): „Da bismo razvili u djetetu kvalitetne receptivne mogućnosti za književnu riječ, pa tako i zavičajnu, prije svega, moramo i sami biti recipijenti. No, to se ne postaje u jednome trenutku. To je proces i zahtjeva, baš kao što je to i naznačeno u nacrtu općeg kurikuluma predškolskoga odgoja, cjeloživotno učenje i rad na sebi.“ Navodi i kako je važno da odgojitelj voli i sam uživa u susretu sa zavičajnom književnom riječi da bi tu ljubav prema zavičaju i zavičajnoj riječi mogao prenijeti i na djecu. Djeci je pak potrebno da bi shvatili vrijednost zavičaja i upoznali ga na njima primjeren način, omogućiti da pustiti ih da sama slobodno stvaraju i da se izražavaju (likovno, glazbeno, dramski, plesno...), bez zadržke.

Kako bi kvalitetno upoznali predškolsku djecu u konkretnom primjeru s legendom o Masmaliću, bitne su tri komponente tijekom aktivnosti koje proizlaze jedna iz druge: početak, tijek i završetak. Početak bi, drugim riječima označavao motivaciju. Motivacija može biti bilo što (razgovor, fotografija, pjesma...), a ovisi o kreativnosti odgojitelja. Nakon dobre motivacije dijete je „dovedeno u određeno raspoloženje i ugođaj za glavni susret“ sa legendom. „Glavni dio sadržava niz pomno razrađenih strategija kojima realiziramo interakcije s konkretnim književnoumjetničkim tekstom“, u ovom slučaju s legendom, dok se završetak odnosi na zaokruživanje cijele aktivnosti refleksijom napravljenog i postignutog.

Dakle, legendu o Masmaliću možemo obraditi kroz različite aktivnosti. Motivacijski dio može biti razgovor ili poticajna pitanja o Tramuntani, patuljcima, očuvanju okoliša i slično. Možemo djeci pokazati fotografiju Masmalića i zamoliti ih da nam opišu što vide i kažu znaju li tko je prikazan na fotografiji. Isto tako, možemo s djecom otići na jednodnevni izlet u šumu Tramuntane, oslušivati zvukove i upoznati se sa svime što ječini tako posebnom i čarobnom. Kao što je već rečeno, mnogo je načina kako motivirati djecu i tako ih uvesti u svijet legende. Što se tiče glavnog dijela, kao i kod motivacije, postoji mnoštvo načina kako legendu o Masmaliću što bolje približiti djetetu. Jedan od načina je i korelacija s likovnom kulturom. Djeca mogu cijelu legendu, lik Masmalića ili pak njegovo stanište „na temelju vlastita razmišljanja i/ili doživljaja“ realizirati modeliranjem plastelinom ili koristeći bilo koju drugu likovnu tehniku (kolaž, slikanje...). Osim likovnih aktivnosti moguća je dramatizacija teksta ili igrokaz, kao i različite glazbene aktivnosti, „pomoću kojih dijete razvija svoju slušnu pažnju.“ (Jurdana, 2015:143,148,209.)

10.1. Legenda i scenski izraz u radu s djecom

„Potreba da se u scenski izraz integriraju usmena kazivanja proizlazi iz činjenice kako djeca vole priče u kojima su prisutni bajkoviti (...) i nadnaravni elementi. Vodeći se spoznajom da svoju tradiciju i kulturu slabo poznajemo, a da su tradicijska kazivanja svakako dio identiteta kulturnog stvaralaštva nekog naroda, potrebno ju je izvući iz zaborava i zainteresirati buduće naraštaje za nju.“ (Vidović Schreiber, 2015:505)

Kod odabira teksta koji će se scenski prikazati, važno je voditi računa o tome da to budu tekstovi koji su primjereni djeci i koji su umjetnički vrijedni.

Prije same dramatizacije, koja može biti pismena i usmena, važno je odrediti koji su likovi glavni, koji sporedni, kakvi su njihovi međusobni odnosi, koja je ideja samog teksta, odnosno zaplet. Pošto je ovdje riječ o djeci predškolske dobi, pogodniji su kraći, jednostavni tekstovi čija radnja ima početak, tijek i kraj. Scenski rad uglavnom započinje improvizacijama koje se onda postepeno ukomponiraju u scensku radnju. Obzirom na činjenicu da legende s godinama polako nestaju (zaboravljaju se, a nisu zapisane ili im se ne pridaje pažnja) važno je da uz njih i ostali usmeno književni sadržaji postanu dio svakodnevnih aktivnosti u vrtiću kako bi se tako djeci produbio

osjećaj važnosti kulturne baštine. Važno je i spomenuti da se u scenskom izvođenju tradicijskih kazivanja može koristiti i zavičajni idiom (narječje karakteristično za određeno mjesto npr. čakavsko) jer se tako djeca upoznaju s karakteristikama zavičajnog govora. (Vidović Schreiber, 2015:506-515.)

11. ZAKLJUČAK

Otok Cres, najveći otok na Jadranu, pršti bogatstvom tradicije i kulturne baštine. Osim bogate bioraznolikosti i ovce kao glavnog otočkog stanovnika, otok je bogat usmenom baštinom (legendama i predajama). Upravo zbog toga, cilj završnog rada je osvjestiti važnost kulturne baštine, usmene baštine i tradicije otoka Cresa.

U ovom radu, u sklopu projekta „Tajna Masmalića“, prikazani su različiti načini rada s djecom predškolske dobi na temu legende o Masmaliću - šumskom patuljku sa crvenom kapicom. Projekt je pokrenut od Udruga Ruta a u njega su se uključili dječji vrtić „Girice“ iz Cresa i ostali ljudi dobre volje. U sklopu projekta provedene su mnogobrojne aktivnosti, koristeći kao glavno sredstvo - cresku VUNU. Djeca su se kroz projekt koristila različitim sredstvima izražavanja i stvaranja u nizu umjetničkih područja koja uključuju likovnu, kazališnu, književnu umjetnost i dr., a u radu se navode rezultati koji su postignuti. Projekt „Tajna Masmalića“ samo je jedan od poticaja i primjera za daljnji rad u svrhu njegovanja kulturne baštine sa djecom i mladima. Kroz prikazan projekt djeca su upoznala zavičaj u kojem žive (izlet u šumu Tramuntane, način obrade vune...), kao i značajne elemente materijalne i nematerijalne baštine, razvila su svoj način pričanja legendi i priča i kreativno su stvarali i izražavali se. Kao produkt projekta i same legende o Masmaliću, nastale su dvije zavičajne slikovnice. Upravo ta legenda i nastale slikovnice poticaj su za razvoj pravilnog usmenog izražavanja i pismenosti kod djece.

Dakle, možemo zaključiti da je ostvarena svrha završnog rada na temu „Tajna Masmalića“ kao primjer njegovanja usmene baštine u radu s djecom.

Upoznavanje s kulturom kraja u kojem živi i njegovanjem iste, presudno je za razvoj identiteta svakog djeteta. Ono pomoću svoje neposredne sredine stječe prve spoznaje o sebi i svijetu oko sebe i zato je važno od najranije dobi djecu upoznati sa vrijednostima kraja iz kojeg dolaze kako bi poznavajući svoju tradiciju mogli poštivati tuđu. Osim upoznavanja vrijednosti zavičaja važno je učiti djecu njihovom zavičajnom jeziku. Posebno treba naglasiti ulogu odgojitelja i svih onih koji rade s djecom. Njihova je uloga u dječjem odrastanju od izrazite važnosti i zato treba imati na umu da ono što naučimo i usadimo u dijete u predškolskom razdoblju, ono pamti za cijeli život. Zato djeci na njima primjeren način treba prikazati tradiciju kraja u kojem žive, u

ovom primjeru legendu o Masmaliću, jer djeca su naša budućnost. Oni su ti koji će tu ljubav prema zavičaju i tradiciji, ako smo im usadili prave vrijednosti, prenositi dalje. „Jer voleći sebe, svoje bližnje, zavičaj u kojemu se rodilo, dijete raste i uči, a prije svega, IGRA SE.“ (Jurdana, 2015:211)

12. LITERATURA

KNJIGE

1. Bošković-Stulli, M. (1959.) *Istarske narodne priče*. Zagreb: Institut za narodnu umjetnost.
2. Botica, S. (2013.) *Povijest Hrvatske usmene književnosti*. Zagreb: Školska knjiga, d.d.
3. Crnković, M. (1987.) *Sto lica priče: antologija dječje priče s interpretacijama*. Zagreb: Školska knjiga.
4. Jurdana, V. (2015.) *Igri, Mala zavičajna čitanka (s primjerima iz čakavske poezije Drage Gervaisa)*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
5. Jurkota Rebrović, M. (2009.) *Tradicijsko ovčarstvo otoka Cresa: prilog istraživanju*, Lubenice: Centar za održivi razvoj – Ekopark Pernat.
6. Linardić, A. (2015.) *Opis otoka Cresa i njegovih stanovnika*, Zagreb: Pino Tuftan, vlastita naklada (Grafomark).
7. Marasović, T. (2001.) *Kulturna baština*, sv. I, Split: Veleučilište u Splitu.
8. Mauhar, M. (2016.) *Majstor Macmalić*, Cres: Grupa Ruta.
9. Stražičić, N. (1981.) *Otok Cres prilog poznavanju geografije naših otoka*, Mali Lošinj: Samoupravna interesna zajednica kulture općine Cres – Lošinj, geografsko društvo Hrvatske Zagreb.
10. Sušić, G. (2006.) *Tramuntana...drevnom šumom do iskona...*, Beli: Eko-centar Caput Insulae.

11. Sušić, G., Perinčić, T. (2004.) *Tramuntana povijest i umjetnost u prirodi*, Beli: Eko-centar Caput Insulae.
12. Sušić, G., Radek, V. (2006.) *Tramuntana etnološka baština*, Rijeka: Eko-centar Caput Insulae –Beli.

ZBORNİK

1. Bartulin, A. (1898.) Cres vjerovanja. U: Radić, A. (eds.). *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*. Knj. 3. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (danas: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti), str. 271-272.
2. Vitez, Z. (2013.) Nematerijalna kulturna baština i UNESCO U: V. Jakša Opačić (eds.). *Blaga Hrvatske*. Zagreb: Mozaik knjiga d.o.o., str. 192-193.
3. Jurdana, V., Slavujac, V. (2016.) Usmena zavičajna baština između dječjeg vrtića i muzeja: usmena legenda Vila Markačeva. U: Tatković, N., Radetić-Paić, M., Blažević, I. (eds.). *Kompetencijski pristup kvaliteti ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja*. Medulin: Dječji vrtić Medulin - Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, str. 7-28.
4. Marušić, M. (2012.) Tri zamke splitske zavičajnosti. U: 1. i 2. okrugli stol: *Zavičajnost u knjigama za djecu i mlade*. U: Ribičić, G., i Mihanović, V. (eds.). Split: Gradska knjižnica Marka Marulića, str. 12-15.
5. Nafziger, J. A. R. (2008.) Cultural Heritage Law: The International Regime. U: Nafziger, J. A. R., Scovazzi, T. (eds.). *Le patrimoine culturel de l'humanité*. Leiden: The Cultural Heritage of Mankind, str. 145.
6. M. Šošić, T. (ur.) (2014.) *Pojam kulturne baštine - međunarodno pravni pogled*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 51, 4/2014., str. 833.- 860.

7. Vitez, Z., Marks, LJ., Lozica, I., Muraj, A., Zebec, T., Marošević, G. (2016.) Hrvatska usmena književnost. U: Jakša Opačić, V. (eds.). *Hrvatski običaji i druge tradicije*. Zagreb: Mozaik knjiga d.o.o., str. 127-140.

ČASOPIS

1. Šišnović, I. (2011./2012.) Odgojno-obrazovna vrijednost slikovnice. *Dijete, vrtić, obitelj*. 2011./2012. (br. 66.) str. 8-9.

NOVINSKI ČLANAK NA INTERNETU

1. Tomović, A. (2016.) „Cres dobio originalnu slikovnicu: "Majstor Macmalić" dječji suvenir s porukom“, *Novi list*, 17. kolovoz 2016., [Online] Dostupno na: http://novilist.hr/Vijesti/Regija/Otoci/Cres-dobio-originalnu-slikovnicu-Majstor-Macmalic-djecji-suvenir-s-porukom?meta_refresh=true. (Pristupljeno: 7. rujna 2018.)

ZNANSTVENI ČLANCI

1. Bošković-Stulli, M. (1967.) "Narodne pripovijetke i predaje Sinjske krajine".
Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, vol. 5/6, No.1
lipanj 1967. str 303-327.
Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/37954>.
2. Bošković-Stulli, M. (1975.) "Usmene pripovijetke i predaje s otoka Brača".
Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, vol. 11/12,
No.1 srpanj 1975. str. 5-157.
Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/78258>.
3. Lozica, I. (1995.) „Dva demoni: orko i macić“, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol.32 No.2 kolovoz 1995. str.11-66.
Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/48852>.
4. Martinović, I., Stričević, I. (2011.) „Slikovnica: prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djetetu“, *Libellarium: časopis za povijest pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova*, vol.4 No.1 studeni 2012. str. 39-63.
Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/92392>.
5. Vidović Schreiber, T-T. (2015.) „Tradicijska kazivanja i scenski izraz djece predškolske dobi“, *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, vol.64 No.3 prosinac 2015. str. 504-517.
Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/151384>.
6. Vrcić-Mataija, S., Troha J. (2016.) „Zavičajna slikovnica –zavičajnost u Hrvatskoj dječjoj književnosti“, *Magistra ladertina*, vol.11 No.1 ožujak 2017. str. 131-150. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/177650>.

MREŽNI IZVORI

1. Legenda o Masmaliću, *Ruta Cres*, [Online] Dostupno na: <http://ruta-cres.hr/macmalic/>. (Pristupljeno: 1. rujna 2018.)
2. Nematerijalna dobra upisana na UNESCO Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, *Ministarstvo kulture Republike Hrvatske*, [Online] Dostupno na: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5220>. (Pristupljeno 25. kolovoza 2018.)
3. Nematerijalna kulturna baština, *Ministarstvo kulture Republike Hrvatske*, [Online] Dostupno na: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3639>. (Pristupljeno: 25. kolovoza 2018.)
4. Nepokretna kulturna baština, *Ministarstvo kulture Republike Hrvatske*, [Online] Dostupno na: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=27>. (Pristupljeno: 25. kolovoza 2018.)
5. O Ruti, *Ruta Cres*, [Online] Dostupno na: <http://ruta-cres.hr/o-ruti/o-ruti/>. (Pristupljeno: 1. rujna 2018.)
6. Tajna Masmalića, *Ruta Cres*, [Online] Dostupno na: <http://ruta-cres.hr/aktivnosti-2/projekti/tajna-masmalica/>. (Pristupljeno: 4. rujna 2018.)
7. Tramuntana, *otok Cres*, [Online] Dostupno na: <https://sites.google.com/site/otokcreshrvatska/home/tramuntana>. (Pristupljeno: 4. rujna 2018.)
8. Vuna i filcanje, *Ruta Cres*, [Online] Dostupno na: <http://ruta-cres.hr/vuna-i-filcanje-2/>. (Pristupljeno: 1. rujna 2018.)

OSTALI IZVORI

1. Pedagoška dokumentacija iz 2011./2012. godine odgojiteljice Monike Kesić Šakić za skupinu „Voćko“ iz dječjeg vrtića „Girice“ u Cresu.

POPIS SLIKA

Slika 1., Creska ovca pramenka [Online] Dostupno na: <http://ruta-cres.hr/vuna-i-filcanje-2/>. (Pristupljeno: 1. rujna 2018.)

Slika 2., Lutka Masmalića [Online] Dostupno na: <http://ruta-cres.hr/aktivnosti-2/projekti/tajna-masmalica/>. (Pristupljeno: 1. rujna 2018.)

Slika 3., Ručni rad udruge RUTA – ovčice [Online] Dostupno na: <http://ruta-cres.hr/proizvodi-2/igracke/>. (Pristupljeno: 10. rujna 2018.)

Slika 4., Ostavljena vuna u prirodi [Online] Dostupno na: <http://ruta-cres.hr/vuna-i-filcanje-2/>. (Pristupljeno: 1. rujna 2018.)

Slika 5., Proces bojanja vune [Online] Dostupno na: <http://ruta-cres.hr/vuna-i-filcanje-2/>. (Pristupljeno: 1. rujna 2018.)

Slika 6., Posjet šumi Tramuntane [Online] Dostupno na: <http://ruta-cres.hr/aktivnosti-2/projekti/tajna-masmalica/>. (Pristupljeno: 1. rujna 2018.)

Slika 7., Djevojčica čita slikovnicu „Tajna Masmalića“ [Online] Dostupno na: <http://ruta-cres.hr/aktivnosti-2/projekti/tajna-masmalica/>. (Pristupljeno: 1. rujna 2018.)

Slika 8., Macmalić – rođendanski gost

Izvor: fotografija odgojiteljice Monike Kesić Šakić iz dječjeg vrtića „Girice“ iz Cresa.

Slika 9., Bor ukrašen Macmalićima

Izvor: fotografija odgojiteljice Monike Kesić Šakić iz dječjeg vrtića „Girice“ iz Cresa.

Slika 10., slikovnica „Tajna Masmalića“ [Online] Dostupno na: <http://ruta-cres.hr/proizvodi-2/knjige/>. (Pristupljeno: 5. rujna 2018.)

Slika 11., slikovnica „Majstor Macmalić“

Izvor: Autorica rada.